

Komünist Manifesto'dan 150 Yıl Sonra

Loren Goldner

Bu yazı, Amerikalı sol komünist teorisyen ve devrimci Loren Goldner tarafından, Karl Marx ve Friedrich Engels'in 1848'de kaleme aldıkları Komünist Manifesto'nun yüz

ellinci yılı şerefine yazılmıştır. Loren Goldner'in yazıları için:

<http://home.earthlink.net/~lrgoldner/>

KOMÜNİST MANİFESTO'DAN 150 YIL SONRA

"Kıtada devrim olgunlaşmıştır ve kısa zamanda proleter bir biçim kazanacaktır; ancak burjuva toplumunun henüz cenin halinde olduğu olgunlaşmamış Rusya ve Çin kapitalizmlerinde devrim hemen filizlenmeyecektir"

(Marx'tan Engels'e mektup, 1857)

Komünizm, ne bir dünya reformcusunun kafasından çıkmış bir doktrin ne de siyasi bir örgütlenmedir. Marx'ın Manifesto'da söylediği gibi, komünizm "gözlerimizin önünde gelişen gerçek harekettir". 1989 sonrası "muzaffer kapitalizm" döneminde; hatta bir süre öncesinden beri, gerçek hareketin bugün nerede olduğu açık değildir. Daha Aralık 1918'de Rosa Luxemburg Rore Fahne'de şöyle yazmıştı:

"Bundan önceki tüm devrimlerde taraflar açıkça karşı karşıya geldiler: Sınıfa karşı sınıf, programa karşı program. Bugünkü devrimde eski düzeni koruyan birlikler, yöneten sınıf adına müdahale etmektense "Sosyal Demokrat Parti" bayrağı altında hareket ediyorlar. Eğer devrimin esas sorusu kapitalizm veya sosyalizm olarak açıkça ve dürüstçe ortaya konsaydı, proleterlerin büyük çoğunluğu için bugün hiçbir şüphe veya çekince mümkün olmayacaktı."

Yaşadığımız dünyada birkaç istisna dışında hiçbir soru "açıkça ve dürüstçe" ortaya konulamıyor. Bu dünya 25 yıldır Latin Amerika ve Afrika'yı harap eden, Kuzey Amerika'da milyonlarca, eski "Sovyet" (Sovyetler tüm gerçek güçlerini 1921'de yitirdiler) bloğunda daha da fazla insana ciddi maddi gerilemelerden başka bir şey getirmeyen ve şimdi de Batı Avrupa'yı "Brezilyalaşma" (1970 diktatörlüğü idaresinde mükemmelleştirilen esnek işgücü rotasyonu –kapitalist basın bunu "Amerikan modeli" olarak adlandırıyor -) tehdidiyle karşı karşıya bırakan bir kriz içerisinde. "Amerikan modeli"nin anlamı, ABD'de 1973'ten bu yana nüfusun yüzde 80'inin yaşam standardında yüzde 20'lik bir düşüş, işgücünün üçte birinin geçici veya part-time işlere zorlanması ve 2010 yılında 5 milyona ulaşması beklenen, ağırlıklı olarak azınlıklardan oluşan bir cezaevi nüfusu. Görünürdeki nedenleri ne kadar farklı olursa olsun, Lübnan, Irak, Afganistan, Çeçenya eski Yugoslavya, Liberya ve Raunda gibi ülkeler, 1970'lerin başından bu yana süren dünya krizinin ve bu tarihsel dönemin barbar tahribatı hakkında bir fikir veriyor. Bu dönemde çözülme ve parçalanma egemen "dünya düzeni"ne karşı yegane alternatifmiş gibi görünüyor (ve gösteriliyor). Gorbaçov döneminin başlangıcı

olan 1985'ten bugüne Rusya'da ortalama yaşam beklentisi, yıldan yıla, 69'dan 57'ye düştü. Bu, barış zamanında kaydedilmiş en büyük demografik felakettir.

Bunların hepsi bir dünya; ve bu dünya daha iyiye gitmeye başlamadan, önce daha kötüye gidecek.

Komünist Enternasyonel'in 1920 ve 1921 (II. ve III.) kongreleri, kapitalizmi dünya ölçeğinde çökmüş (decadant) bir üretim biçimi olarak telaffuz ediyordu. Gelişen olaylar bu yargıya belli bir ağırlık vermişti. 1914-45 dönemindeki iki dünya savaşı, bir küresel bunalım, faşizm ve Stalinizm, o vakte kadar görülmemiş bir tahribata yol açtı. Bu tahribat yeni bir sermaye birikimi safhası olan 1945-75 genişlemesinin yolunu hazırladı. 1973-75'ten bu yana olan dönem ise öncekinde daha geniş çaplı bir yıkımın önünü açmakta. 1973 "petrol şoku"ndan (savaş sonrası yükselişin sonunu en iyi simgeleyen olay) bu yana, Üçüncü Dünya'da önlenebilir ekonomik nedenlerden ötürü ölenlerin sayısı, II. Dünya Savaşı'nda ölenlerin sayısını aştı. Şu da unutulmamalıdır ki 1945 sonrası yükselişte, kapitalizmin 1815-1914 arası klasik çağına karşıt olarak dünyanın barış içerisinde olduğu tek bir yıl dahi yoktur.(1)

Komünist Enternasyonel, kapitalizmin çöküşü tespitini dünya çapındaki son klasik işçi hareketi patlamasının ortasında yapmıştı. 1917-18 Rus ve Alman devrimleri, 1921'e kadar 20 ülkeyi derinden sallayan isyanların en yüksek noktalarıydı (2) . O günden bu yana bunlarla kıyaslanabilecek başka hiçbir şey olmadı ve içinde yaşadığımız dünya da bunun ağır bedelini ödüyor. 1917-21 döneminde daha önceki uluslar arası konjonktürleri gölgede bırakan bir işçi sınıfı birliği damgasını vurdu. 1789'da (3) Komünist ifade henüz çocukluk aşamasında, 1848'de küçük bir azınlık, 1871 Paris Komünü'nde ise tek ülkede azınlık olarak yalıtılmıştı. Komünizm, gerçek hareket, 1917-21'de azınlıktaydı; ama gelişen olaylara, öncesinde veya sonrasında görülmemiş bir şekilde damgasını vurma gücüne sahip olmuştu. I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra dünyanın bir işçi sınıfı devrimi için olgunlaşmış olup olmadığı sorusunu bir yana bırakırsan (ki bence değildi, ama durum dönemin en iyi devrimcileri için daha o kadar açık değildi) 1917-21 dönemi, koşulların ilerideki bir birleşmesinin aşması gereken eşik olarak kalmaktadır.

1917-21 dalgasının yükselişi kısa sürede potansiyel hareketlerin içinde ölü doğdukları veya yalıtıldıkları karşı devrimin genel çerçevesine yol verdi –faşizm ilk önce İtalya'da 1922'de zafere ulaştı, Stalinizm ilk önce Rusya'da 1924-27'de zafere ulaştı. Açıktır ki 1921'den sonra kitle hareketleri de oldukları yerde kalmadılar.

Çim işçileri 1927'de Şanghay'da Chiang kai-shek tarafından ezildiler. İçindeki komünist azınlık daha 1918-21'de Sosyal Demokrasi'nin ve Freikorpların ortak çabaları sonucu yenilmiş olan Alman işçi sınıfı, 1933'te Hitler'e hemen hiçbir mücadele vermeden teslim oldu. 1934-37 arası ABD, Fransa ve İspanya'da işçiler mücadeleye devam ettilerse de, Sosyal Demokrat-Stalinist "Halk Cephesi" tarafından massedildiler. İspanyol devrimi, 1937'de Stalinist-Cumhuriyetçi çizimleri altında ölürken, ister faşist isterse demokratik ya da "sosyalist" olsun, tüm büyük güçler rahat bir nefes aldılar. Daha 1933'te FDR, Stalin ve Hitler işçi sınıfının kontrol altına almak için üç büyük devletçi stratejinin (refah devleti, Stalinizm, faşizm) dünya hegemonyasını devreye sokmuşlardı. Bu tabloda 1945

sonrasına dek eksik olan tek şey “ulusal kurtuluş cepheleeri”nin –Nehruların, Nkrumahların ve Sukarnoların diğer üç büyük devletçi stratejiden unsurlar da içeren- Üçüncü Dünya devletçiliğiydi. Dünya hala bu “ilerici” “halk devleti”nin (Volkstaat) değişik biçimlerinin molozları altında yaşıyor. Marx’ın daha 1875’te Gotha Programının Eleştirisi’nde mahkum ettiği bu yapı, 1975’ten itibaren neo-liberal saldırıya mağlıp oldu.

I. ve II. Dünya Savaşları’nı takip eden toplumsal patlamaların derinlikleri arasındaki fark, bu devletçi kontrol altına alma müdahalesinin başarısıyla ölçülebilir. Bu müdahale önceki 80 yıl boyunca hazırlanmış ve bilenmişti ve Alman Sosyal Demokrasisi ile onun sembolü Ferdinand Lasalle’a çok şey borçluydu (4).

1875’ten 1975’e kadarki devletçi yüzyıl, Sosyal Demokrasi’nin çağıydı. Bitti. Bir daha da geri gelmeyecek, çünkü dünya ölçeğinde, kapitalizmde artık buna yer yoktur.

Ve bugün devrimci bir solun da geçmişten kalan körlüklerden kurtulması gerekir. Ne Blair, Jospin veya Prodi ne de onlardan önce gelen Mitterand, (Felipe) Gonzalez veya Papandreu, politikalarını “sosyal” demagojiye bulayarak taklit ettikleri Margaret Thatcher ya da Ronald Reagan’dan daha fazla “Sosyal Demokrat” değildirler. Bunlar, kapitalist haşinliğin sadece basit yöneticileridir. Kimi zaman salt bir parlamenter çoğunluğa sahip olsalar da 1975’ten beri iktidarda oldukları süre içerisinde bu sosyal demokratların tek bir “reform” bile uyguladıklarını hatırlamak mümkün olmayacaktır. ABD de bile sözde sol ılımlılığın eski aygıtları 1930’ları atlatmak için hızını arttırmaktaydı (ki hatırlatmaya bile gerek yok, bu tarihte Amerikan işçi sınıfı çoktan yenilmişti), fakat Sweeney ve Carey gibi şahsiyetler Walter Reuther ile bile boy ölçüşebilecek yetkinlikte değildi, ve Demokrat Parti’nin -ya da onun kızıla boyanmış insanların İşçi Partisi ve Yeni Parti’sinin - liberal kanadından çıkacak olan her hangi bir “sol” kanat hükümet FDR’nin dayanıklılığına bile sahip olamadı. Böyle politikaların işçi sınıfı üzerindeki etkisi, ırkçı aşırı sağın çekiciliğini arttırmaktan başka bir şey olmadı. Bu ırkçı- aşırı sağ söylemler, birçok ülkede “Sosyal Demokrat reformizm” aygıtını dolduran yavşak-akademik yuppie tabakasının üzerinde hiçbir bilgiye sahip olmadığı 25 yıldan beri gelen krizlerin sonucunda oluşan işçi sınıfı öfkesine doğrudan seslenen tek görünür gruptan geliyordu. Belçika’da, Fransa’da ve Avusturya’da, resmi “sağ” ve resmi “sol” arasındaki aleni ve bariz “büyük koalisyonlar” karşısında, belirli bir işçi sınıfı tabanın desteğine sahip olan aşırı sağ, kendisini çoktan politik olarak belirleyici unsur olarak kurmuştur.

Marx’tan başlayarak her bir komünist kuşak, anlaşılabilir biçimde [kapitalizmin] son günlerinde yaşadıklarına inanma hatasını işlemişlerdir. Marx, komünizmi yerin altına giren, tam kayboldu denirken daha öncekinden de güçlü biçimde yüzeye çıkan “yaşlı köstebeğe” benzetirken çok haklıydı. Yaşlı köstebeğin bugün nerede olduğunu sormak gerekir. Marx, Onsekizinci Burmaire’de şunları yazarken de çok haklıydı:

"...Proleter devrimleri ... sürekli olarak öz eleştiri içerisine girerler ve gidişatları içerisinde tekrar tekrar kesintilere uğrarlar. Görünürde başarılı olmuş olan işi yeniden yapmak üzere en başa dönerler; ilk girişimlerinin uygunsuz, güçsüz ve sefil yönleriyle acımasız bir dikkatle alay ederler; düşmanlarını yere yıkmış görünürler, sadece onların

yerden yeniden güç alarak eskisinden de muazzam bir biçimde karşılıklarına dikilmesini görmek için; amaçlarının belirsiz büyüklüğü önünde küçüldükçe küçülürler; ta ki geri çekilişin imkansız olduğu bir durum yaratılana kadar ve koşullar haykırır:

Hic Rhodus, hic salta! İşte gül, işte biz dans ediyoruz!"

Manifesto'dan 150 yıl sonra kendimizi içinde bulduğumuz durumda tarif eden bu makalenin bundan sonraki bölümü "görünürde başarılı olmuş olan işi yeniden yapmak üzere en başa dönmeyi" deneyecek.

Dünya Savaşı'ndan sonra komünist hareketin (belki de kaçınılmaz) yenilgisi üzerine kurulmuş olan Sosyal Demokrasi, Stalinizm ve II. Dünya Savaşı sonrası Üçüncü Dünya'daki bürokratik-köylü "ulusal kurtuluş cepheleleri", 1945'ten 1975'e kadar tam da "uygunsuz, güçsüz ve sefil yönleri" teşkil ediyordu. Şimdi bunların hepsi ortadan kalktı (5) Bunların muazzam başarısızlığı en azından komünizmin ne olmadığını, bir yandan devlet, mülkiyet ilişkileri ve siyasal alan, diğer yanda da proletarya arasındaki farkı açığa çıkardı. Tarih, "iktidardaki işçi sınıfı partisi"nin "ulusallaştırılmış mülkiyet biçimleri"nin ve hatta "üretimde işçi kontrolü"nü en iyi ihtimalle komünizmin dışallıkları olduğunu gösterdi. Bunlar değer, ücretli emeğin (işgücünün bir meta olma statüsünün) ve dünya pazarının ortadan kaldırılmasını içeren esas Marxçı projenin ifadeleri değildiler. Bu sonuncular, "radikal zincirleri olan sınıfın", bir meta olan kendi statüsünü ortadan kaldırması eylemi olarak proletaryanın, "kendi kendisini ortadan kaldırması"nın parçasıdır. Komünizm,

"... hem üretimde, hem de tüketimde çok yönlü olan ve dolayısıyla emeği artık emek olarak değil, faaliyetin kendisinin tam gelişimi olarak beliren zengin kişiliğin gelişiminin maddi unsurlarını [içerir] . " (6)

Ancak, 1997'den beri koşullar, en azından yüzeyde, Marx'ın uzun vadede kapitalizmin geleceğinin "ya sosyalizm ya barbarlık" olacağı tahmini dışında zafer ya da bir iyimserlik duygusu bile uyandırmamakta. Şimdi, gece yarısına beş dakika kalmış olmasa da günün geç bir saatidir ve barbarlar kazanmakta.

Marx'ın fikirlerinin yarı gelişmiş veya gelişmemiş toplumlarda daha büyük bir etkiye sahip olduğuna genellikle dikkat çekilmiştir. (Marx'ın sosyalizme geçiş için en elverişli ülkeler olarak gördüğü olgun kapitalist toplumlardan –Büyük Britanya ve daha sonra ABD gibi - ziyade 1850'lerde Almanya'dan başlayıp, 1870'lerde Rusya'da ve nihayet 1920'lerde sömürgelerde, daha sonraki deyişle de "üçüncü dünya"da). Bugün, görünürdeki bu anomaliden çıkmış olan "reel sosyalizm"ın aslında kapitalizme giden uzun devletçi bir arka yol olduğu tartışmasız bir biçimde netleşti –Çin bunu en son ve en çok ses getiren örneğidir. İroni şudur ki liberal demokratik kapitalizmin ötesinde bir pozitif alternatif tahayyülü de buharlaştı. Ancak Marx için komünizm, bir "tahayyül" olmasından daha fazla bir doktrin veya siyasal örgütlenme değildi. Bugün yaşlı köstebeğin yerini belirlemek için yapılması gereken şey komünizmin "negatif varlığı"nın, yani dünya çapında var olan üretim güçlerinin, egemen üretim ilişkilerine başkaldırmış olduğu gerçeğinin açık tezahürlerinin ne şekilde belirdiğini göstermektir.

"Eğilimin en temel yönü, kapitalizmin emek üretkenliğindeki artışları bir bütün olarak topluma yansıtmadaki beceriksizliğidir; ve bu da güçlü bir biçimde göstermektedir ki sermaye, toplumla çelişki içerisindedir."

Bazen sanki tüm tarihsel gerçeklik, Marx'ın, sermaye, sadece yaşayan emek ile ilişkisiyle birlikte sermaye olabilir yargısının doğruluğunu göstermek için çalışıyor gibi görünüyor.

1973 sonrası dünya krizinin ABD'deki tezahürleri, bunun mükemmel bir örneğidir;

Bir yüzyıl önce, 8 saat iş günü, ABD işçi hareketinin merkezi bir talebiydi ve ancak 1930-40'larda geniş olarak kazanılabildi. 1973'ten bu yana emek üretkenliği sürekli biçimde artıyor ve (küresel ölçekte) daha fazla ürün daha az insan tarafından daha düşük maliyetle yaratılıyor.

Fakat bu arada ABD işgücüne ne oldu? Reel ücretler yüzde 20'den fazla düştü, haftalık ortalama çalışma süresi yüzde 20'den fazla arttı (39 saatten 47 saate çıktı), 8 saatlik iş günü birçokları için ortadan kalkarken nüfusun onda biri tam bir marjinalleşme içine itildi. 1950'de gelirin ortalama yüzde 15'ini barınmaya ayıran ortalama bir Amerikalı, bugün en iyi ihtimalle yüzde 40-50'sini ayırmak durumunda. Kapitalist değer yasasının uzun dönem hareketlerini (ve kar, faiz ve ranttaki değer tezahürlerini) ifade eden bu tür rakamlar, "sermaye" için ilerlemenin toplum için gerileme olduğunu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde gösteriyor. Verimlilikteki kapitalist kazançlar, çalışan nüfusa durmaksızın gerileme olarak yansıyor. Sermayenin hayatta kalmak için muazzam bir toplumsal tahribat yaratmak zorunda olduğu bir durum yaratıldı. Sermayenin kendisini yeniden sermaye olarak var edebilmesi için emek gücünü tahrip etmesinin gerektiren böylesi bir durum, başından beri tüm kapitalist krizlerde görüldüyse de 20. yüzyıla kadar hep sınırlı bir ölçekteydi. Şu anki krizin yeni ve biricik özelliği, bu tahribatın ölçeğinin tüm gezegene yayılmış olmasıdır.

Kapitalizmin temel çelişkisi, yaşayan emek gücüne değer standardı olarak ihtiyaç duyarken, aynı zamanda da aralıksız yeniliklerin emek gücünü giderek üretim sürecinden kovma eğilimidir. Güney Bronx'tan Güney Los Angeles'a harap edilmiş hayatlar, bu sistemde ekonominin insanlar için değil de insanların "ekonomi" için var olduklarının ve sermaye birikimi için gerekli olmayan insanların toplumsal artık yığınına atıldıklarının, suçlaştırıldıklarının ve sistem tarafından kendi barbarlığını meşrulaştırma ve rasyonelleştirmede kullanıldıklarının apaçık örnekleridir. Ciddi olarak artan bir emek üretkenliği ile önemli oranlarda uzatılan çalışma haftasının eşanlığı, siyasetçilerin, medyanın ve akademisyenlerin gevezeliklerinin ötesinde sistemin önceliklerini rezil bir göstergesidir.

1917-21'deki dünya çapındaki ilk proleter ayaklanmaların sahnesini hazırlayan I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önceki aylarda, hemen her ülkenin derin bir restorasyona veyahut depresyona doğru yol aldığı, bunun da karışıklığın "otuz yıllık 'savaşı'" 1914-1945 dönemine yol açtığı, şimdi hemen herkes tarafından unutulmuş durumda. Sistemin bundan sonraki dünya çapında bütünsel çöküşünün zamanını ve doğasını tahmin etmeye

çalışmak imkansız ve beyhudedir. Ancak durumumuzun, kopuşun geçmiş ve gelecek anları arasında asılı kalmış olduğunu anlamak hayatidir. Çünkü yaşlı köstebeğin toprak altında aldığı yolu ölçmenin tek uygun yöntemi budur. 1789, 1848 veya 1917’de olduğu gibi bu durumlarda sistem kırılmalıdır. Ve bu anları tarihsel saatin mekanik sonuçları olarak da görmemek gerekir. Daha ziyade bu durumlarda işçi sınıfı eylemi (ya da eylemsizliği) sonuç üzerinde belirleyicidir, yani Marx’ın Feurbach üzerine 11. tezinin bir tür küresel, konjonktürel gerçekleşmesi.

Komünizmin zaferi hiçbir şekilde vazgeçilmiş bir sonuç değildir. 20. yüzyılın sonunda, “ya sosyalizm ya da barbarlık”, bilimsel düşüncenin en öz sonucu olmayı sürdürüyor. Kapitalizmin tartışmasız dünya hegemonyasıyla ilgili kendi kendisine yaptığı kutlamanın parıltısı bir yana, yaşlı köstebeğin tekrar ortaya çıkmasının koşulları bir araya geliyor. Marx ve Engels’in Manifesto’yu kaleme almalarından 150 yıl sonra belki de en iyi övgü budur.

Dipnotlar:

1: Gazeteci Patrick Brogan, “the Fighting Never Stopped: A Comprehensive Guide to World Conflict Since 1945” (New York, 1990) isimli eserinde II. Dünya Savaşı sonrası 50 ülkedeki “yerel savaşlarda” 20 milyondan fazla insanın öldürüldüğünü tahmin ediyor, ki bu rakam, 1989 öncesine ait ve yukarıda bahsettiğimiz felaketlerin çoğunu içermiyor.

2: Dünyada I. Dünya Savaşı sonrası ayaklanmayla bir şekilde sarsılmayan hemen hemen hiçbir yer yoktur. Lloyd George ve İngiliz kabinesi Ocak 1919’da devrimin çok yakında olduğuna ikna olmuşlardı. Bu dönem, Macaristan ve Bavyera’da kısa süreli Sovyetlere Viyana ve Varşova’da potansiyel devrimci duruma, 1920 İtalyan “Kızıl Yıl”ına, 1919-20 Fransız grev dalgasına, ABD’de 1919 grev dalgasına ve Seattle “Sovyet”ine, Japonya’da 1918 pirinç ayaklanmaların, Fas’ta 1925 Rif savaşıyla neticelenen sömürgelerdeki birçok ayaklanmaya ve Çin’de 1919-27 ayaklanmasına tanıklık etti.

3: Sömürgelerdeki köle ayaklanması ile metropoldeki devrim arasındaki dikkat çekici diyalektik ilişki bkz. R. James The Black Jacobins (1963), Bölüm IV-V.

4: Kararsız Mikhail Agursky, parlak, ama pek dikkat çekmeyen kitabı The Third Rome: National Bolshevism in the USSR’da (Boulder, 1987) şöyle yazıyordu: Alman siyasi sosyalizminin kurucusu Marx ya da Engels değil, Ferdinand Lassalle’dı (1825-1865)... Lassalle, kökleri Prusya geleneğinin derinliklerinde olan devletçi sosyalizmin bir hayranıydı... Lassalle’in kitap ve broşürleri Rusya’da her sosyalist kütüphanenin parçası oldu. O zamanlar Marxizm de dahil sosyalist fikirlerin Rusya’ya girmesinde ana kanal Lassalle oldu. 1869 kadar erken bir tarihte Herzen, Lassalle’ı Bakunin’in anarşizmine karşı kendi devlet savunusunun olumlu bir örneği olarak gösterdi” (s.33) Lassalleci kasta karşı Engels şöyle yazmıştı: “Tüm bu yazılarda kendimi her zaman bir sosyal demokrat olarak değil bir komünist olarak tanımlarım. Marx için de benim için de kendi algılayışımızı ifade etmek için bu kadar esnek bir ifade kullanmamız kesinlikle imkansızdır” (Marx-Engels: La social democratie allemande içinde, Paris 1975, s.7).

5: Herhangi bir öneme sahip olarak kalan Sosyal Demokrat partiler, Almanların liderliğinde, bir zamanlar alameti farikaları olan refah devletini ortadan kaldırmaya çalışıyor, neo-liberalizmi en iyi kimin idare edeceği üzerine “sağ” ile kavga ediyorlar. İşçi sınıfı içerisindeki kolay kolay ölmeyen güvenilirlikleri de henüz oynamadıkları bir kart olarak duruyor; her ne kadar 1982’de Fransa, İspanya ve Yunanistan “sosyalistler” tarafından yönetilirken Michael Harrington’ın başladığını öne sürdüğü “Euro-sosyalist Rönesans”ın fraksiyonuyla yıprandıysa da.

6: Grundrisse, (1973) s.325.